

Նիւուէի տերմիններ :

Երկու տարի մը կայ որ Գաղղիացւոց Պոթլթա անունով հիւպատոսը որ Մուսուլ կը կենայ՝ հին Նիւուէի աւերակներուն մէջ հետ զհետէ շատ հնութեան մնացորդներ գտնելու վրայ է : Գլխաւոր հնութիւնն որ գտեր է՝ խորսապատ ըստած պալատն է որ գետինին տակը թաղուած ու գրեթէ բոլոր փլած է . բայց մնացած պատերուն ներսը դուրսը բոլոր զանազան փորուածքներով քաշուածքներով ու բւեռաձև գրուածքներով լեցուն է : Գաղղիոյ տէրութիւնը ամէն կերպով կ'օգնէ Պոթլթային որ ան հնութիւնները փորէ դուրս հանէ . տարիով առաջ Ֆլանտէն անունով պատկերահանն ալ խրկեր էր որ ան հնութիւններն ու քաշուածքները օրինակէ . անիկայ ալ մօտեւս ետ դարձեր հասեր է Փարիզ : Աս հնութիւններուն օրինակը հետ զհետէ կը հրատարակուի Գաղղիոյ Արիական ընկերութեան օրագրին մէջ 1, և անոնց մէջ յայտնի կ'երևնայ թէ հարկւր տարիէ 'ի վեր այսպիսի հնութիւններ տեղ մը չեն գտնուած :

Տարակոյս չկայ թէ ան պալատը Ասորեստանեայց թագաւորներուն ատենէն մնացած է . վասն զի երկու հարիւրէն աւելի արձանագրութիւն գրուեր է հոն բւեռաձև 2 նշանագիրներով Պոթլթան՝ որ Պերսեպոլիսի գրերուն մէկն ալ նման չէ . որով կ'իմացուի թէ Պարսից ան կողմերուն տիրելէն առաջ գրուած են եղեր 3 :

Պալատը շինած է քառասուն ոտնաչափ բարձր յատակի կամ բարձրաւանդակի մը վրայ , և աս յատակը բոլոր աղիւսէ է : Պալատին պատերն ալ աղիւսէ շինած են , բայց ետքը երեսնին մեծամեծ մարմարին քարերով պատած է , ու բոլոր բարձր քանդակներով զարդարած : Աս փորուածքներուն ոճը Պերսեպոլիսի փորուածքներուն նման է , բայց ասոնք շատ աւելի գեղեցիկ են քան թէ Պերսեպոլիսիները : Վեց դուռ ունի պալատը . ասոնցմէ սմանց երկու կողմերը վեց վեց ցուլ կան թևաւոր ու մարդու գլխով , ոմանց ալ երկերկու ցուլ , բայց ամէնն ալ տասներհինգ ոտք բարձր ու տասնևութը ոտք երկայն :

Ընդհանրապէս փորուածքներուն նիւթերն են՝ զանազան պատերազմներ , պաշարմունքներ , գերիներու յաղթանակներ , և այլն . մեծ սրահի մը փորուածքն ալ խնջոյք մըն է , և մէջի թագաւորները աթոռներով նստած են ցած սեղաններու առջև , սեղաններուն ոտքերը՝ առիւծի թաթ ձևացած . ներքինիները կեցած՝ կերակուր ու ըմպելիք կը բաժնեն զանազան ձևով ամաններու ու գաւաթներու մէջ . ետեմին ալ զինուորներ կան

որ մեծամեծ պնակներով կը խմեն : Ուրիշ սրահի մը մէջ որսորդութիւն մը փորուած է . մէկ ուրիշին մէջ ալ տաճարի մը կողոպտուելուն պատկերը կայ , և զարմանալին ան է որ անոր մէջ գրագիր մըն ալ կայ մէկգի կեցած՝ որ զինուորներուն կրած բաները կարգաւ գիր կ'անցընէ : Աս պատկերներուն մէջ եղած թագաւորաց ու իշխանաց հագուստները շատ հարուստ կ'երևնան ու բոլոր մարգրիտներով ու գոհարներով զարդարած : Թագաւորին ետեւ միշտ երկու ներքինի կեցած կ'երևնայ , մէկուն ձեռքը հովահար , մէկաւրի կապարձ աղեղ ու թուր :

Աստու որ այսպիսի փառաւոր շէնքին պատերն ու գոհարներ միայն մնացեր են . ուրիշ կտորներուն քարերը բոլոր փլուցեր տարեր են ու նոր շէնքերու գործածեր են եղեր ատենով . այնչափն ալ որ մնացեր է՝ անտարակոյս քարերուն խիստ խոշոր ու ծանր ըլլալուն համար է : Ասիկայ անկէ ալ կ'իմացուի որ Պոթլթան կը գրէ թէ ան ցուլերէն մէկուն գլուխը միայն ինչուան Տիգրիս գետին եղերքը իջեցնելու համար չորս զոյգ գոմէշ լծեր է ու չեն կրցած տանիլ :

Հիմա Պոթլթան (որ խալիպի պատմութիւնը շարագրող հուշակաւոր Պոթլթային որդին է) Փարիզ կ'անցուեր է . և կըսեն թէ Գաղղիայի թագաւորը իր պալատին վարի յարկը մասնաւոր թանգարան մը կ'ուզէ շինել , ու Ասորեստանեայց հնութիւնները հոն ժողովէ :

Ճեղայիւրի հարաւ :

Թեղեց Եմարտին բազմութեամբ քալելը ու երկրագործներուն բոլոր աշխատանքը փձացընելը նոր բան չէ , բայց աշխարհքիս մեծամեծ հարուածներուն կարգը սեպուած է միշտ : Մօտեւս ճեղայիւրի կոստանդինա քաղաքին քովերը անանկ սոսկալի մարախ կոխեր է , որ տասներհինգ մղոնի չափ տեղ գրեթէ քալել չըլլար կըսեն անոնց բազմութեան : Ասոնք ամէն բոյս՝ խոտ՝ տերև ու տեղէն հատցընելէն ետեւ , պիտի են ծառերուն կեղևներն ալ ուտել ու չորցընել : Գետինը իջած ատենին՝ գրեթէ թիզ ու կէս թանձրութեամբ մարախով կը ծածկուի կըսեն հողուն երեսը . թէ որ աս խօսքը իրաւ է , այսպիսի մարախի բազմութիւն ինչուան հիմա չէ լսուած :

Աշխարհիս վրայ ինչուան հիմա մեծածնէր :

ՏԻՒՓԵՆ անունով հուշակաւոր աշխարհագէտը հաշիւ մը ըրեր է մօտեւս թէ աշխարհքիս վրայ սկիզբէն ինչուան հիմա մեծած մարդկանց թիւն է 26 հազար 628 հազար երկմիլիոն , 843 հազար , 285 միլիոն հոգիէն քանի մը հազար ալ աւելի :

1 Journal asiatique, 1844 :

2 Բւեռաձև նշանագրաց վրայ տես երես 42 :

3 Մենք աս գրերուն վրայ ուրիշ անգամ զատ խօսեցու միտք ունինք :